

Demarcsek Zsuzsa
Kácsor-Ignác Gabriella
Kovács Zsuzsanna

Néptánc- Oskola Táncművészet

Művészeti Iskolák alapfok 1-6. évfolyama számára

Folklórismeret 1. fejezet

JELES NAPOK - Gyermekélet

Jelöljétek a naptárban az adventi időszakot!

NOVEMBER

hét	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat	vasárnap
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

DECEMBER

hét	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat	vasárnap
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

A gyerekek számára a leginkább várt ünnep a **karácsony, ekkor ünnepeljük Jézus születését**. Ma-napság is megfigyelhetitek, hogy a családokban, lakóhelyeteken már hamarabb felkészülnek az ünnepekre. Feldíszítitek a lakást, kirakjátok az égősorokat, a városok pedig esténként milliónyi lámpácskák fényében fürdenek. Régen is mindenki igyekezett a környezetét, lelkét megtisztítani, az ünneplésre felkészíteni.

Azt a négyhetes időszakot, mely a karácsonyt megelőzi, adventnek nevezzük. Ez az időszak Szent András napját (nov. 30.) követő vasárnap előestéjén kezdődik.

András napja egyébként a legjelentősebb házasságjósoló, házasságvarázsló nap. A leányok ilyenkor egész nap böjtöltek, hogy aztán ezeket a jósló praktikákat titokban, egyedül elvégezhessék. Ilyenkor aztán megrugdosták a disznóolak ajtaját, s ahányat a megzavart disznó röffentett, annyi évet várhatott a férjhezmenetelig. Más vidékeken gombócokat főztek, amikbe egy-egy cédulára férfineveket írtak. Amelyik gombóc először feljött a víz tetejére, azt felbontották, és elolvasták a jövőbelijük nevét.

Az adventi időszak tehát az előkészületek, a várakozás, a reménykedés ideje, melyet még böjttel is megszenteltek. A zajos mulatozástól is tartózkodtak, így lakodalmakat sem tartottak. Ilyenkor vannak viszont a disznótorok, a fonók, a dörzsölők.

Az elmúlt években új szokások is megjelentek, mint például az adventi kalendárium vagy az adventi koszorú. Ezt a fajta koszorút az egyház már régóta használja, de csak pár éve díszítik vele a lakásokat is. Eredetileg 3 lila és egy rózsaszín gyertya égett rajta, jelezve a 3 a sötét hét utáni felragyogást, Jézus születését.

A képen a prágai St. Nicolas templom szobra látható

Advent idejében más ünnepek is vannak.

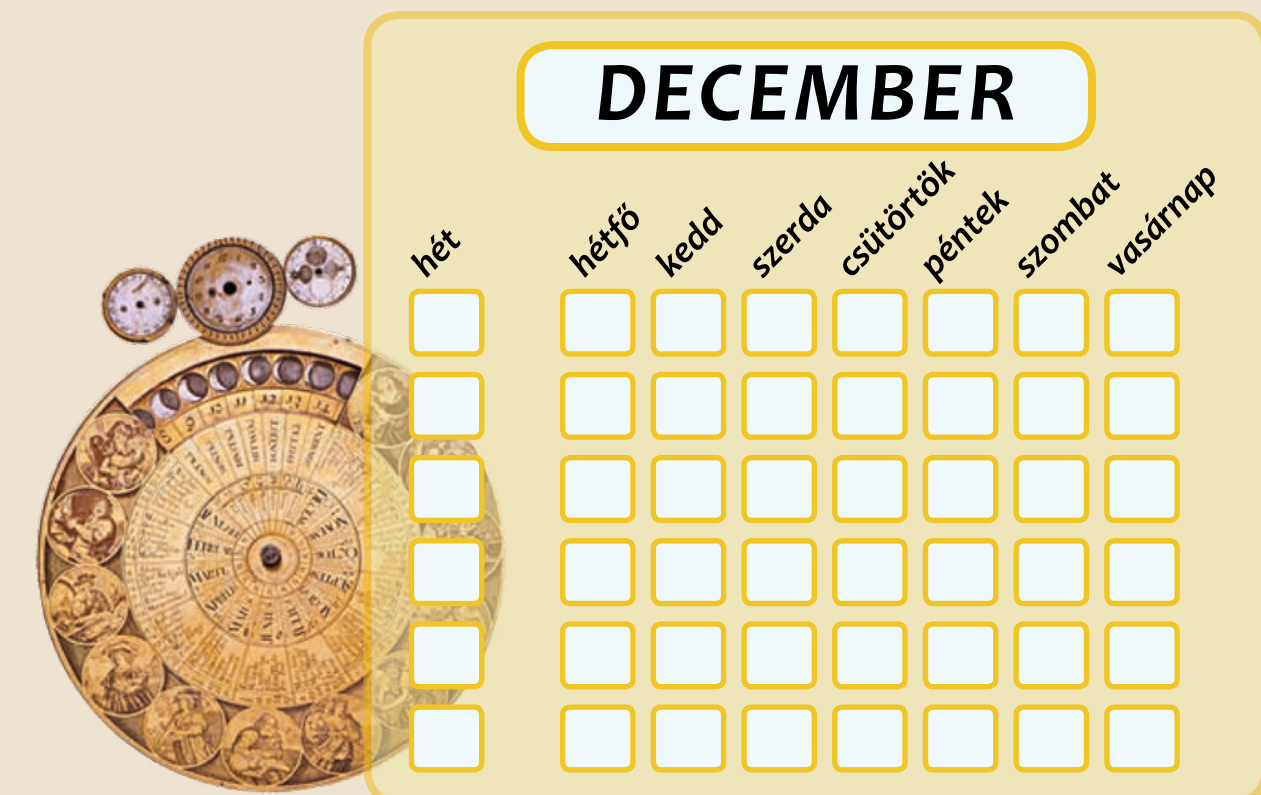
December 6-án ti is nagyon várjátok a Mikulást. Ő bizony élő személy volt, aki Szent Miklós néven Kis-Ázsiában püspökként tevékenykedett a i.sz. 4. században.

Miklós püspök híres volt arról, hogy a szegényeken segített egész életében. A szüleitől örökölt pénzt is nekik adományozta. Egyszer hírül kapta, hogy egy szegény ember hozomány nélkül nem tudja tisztességesen férjhez adni a három lányát. A püspök az éj leple alatt a szegény ember házához sietett. Díszes zsebkendőjébe aranypénzeket kötött, s az egyik nyitott ablakon betette ajándékát. Felébredvén másnap az öregember, hálát zengett az Istennek, amiért megmenekültek a lányai a szégyentől.

A mostani Mikulás napi ajándékozással e szent ember jócselekedetét követjük.

Jelöljétek a naptárban az adventi időszakot!

Karácsonyest egy szegény családnál
(Gyűjtötte: X Y, 19??)

Az adventi időszakot a karácsony zárja le.

Ez az ünnep ma már elképzelhetetlen karácsonyfa nélkül. A karácsonyfa állításának történetét egy múlt századi elbeszélés így írja le: Egyiptomból hazajövet a Szent Család Názáretben élt. József ácsműhelyében dolgozott, Mária font, a kis Jézus pedig a fahulladékokból keresztet ácsolt, ami szegény családnál csodák csodájára ágakat és lombot hajtott. Kivirágzott és fényes csillagokat termett. Józsefnek ekkor jutott eszébe, hogy éppen akkor volt a Gyermekek születésnapja. Mária titokban telerakta a fa ágait aranyos dióval, ünnepi ruháskával. A kis Jézus örömmel gyönyörködött a fácskában. Valójában a fa feldíszítése nem olyan régi szokás. Hazánkban német–osztrák hatásra az arisztokrata családokban díszítették fenyőfát. Az első magyar karácsonyfa pedig Brunszwik Teréz szalonjában állt 1824-ben. Később ez a hagyomány gazdagok és szegények körében egyaránt elterjedt.

Alighogy elfogyott a karácsonyi bejgli, itt is van a naptári év utolsó napja, utolsó ünnepe, a **Szilveszter**. A kereszténység Szilveszter pápát (314–335) ünnepli ezen a napon, aki sokat tett hite terjesztéséért. Néphagyományunkban azonban inkább hiedelmek kapcsolódnak ehhez a dátumhoz. Tilos ruhát szárítani a kötélén, mert az balszerencsét hoz. Tilos tyúkhúsból készült ételeket enni, mert a tyúk hátrakaparja az ember szerencsáját.

Néhány tiltó babonát gyűjtsetek össze, és jegyezzetek le egy párat!

*Ma az újesztendő,
Ti azt jól tudjátok,
Akik elértétek,
Azon vigadjatok!
Valamint az égnek
Lehulló zápora
Annyi áldás szálljon
Gazduram házára!*

Vasas S.-Salamon A: 1986:325

Bár manapság is szokás Boldog Új Évet kívánni egymásnak, de régen ennek is megadták a módját. Jókívánságaikat rigmusokba, rövid versecskébe szedték, így köszöntötték egymást.

Számos tevékenységet – az előzőekkel ellentétben – kifejezetten ajánlatosnak tartottak. Malachúsból készült ételek gyakran kerültek az ünnepi asztalra, mert úgy tartották, hogy az előtúrja a szerencsét. Lencsét is ettek, mert úgy gondolták, hogy minél többet esznek belőle, annál több pénzük lesz. A csodák, varázslások éjszakája is volt. Megszólaltak az állatok, misztikus élőlények cikáztak az emberek között. A gonosz lelkek elriasztására láncok csörgetésével, köcsögdudával, kiabálással járták végig a falut. Ezt a zajkeltő szokást biztosan ti is kipróbáltátok már, csak a modern kor eszközeivel, papírdudákkal, trombitákkal, sípokkal.

Gyűjtsetek még szerencsehozó praktikákat! Jegyezzétek le!

Másnap, január elsején kezdődik az új év, melyet Julius Caesar tett újévkezdő napnak. A zajkeltés ezen a napon is általánosan elterjedt volt, kolomppal, ostor csattogásával az ártó szellemeket riasztották el a háztól, a jószágoktól.

Jelöljétek be a naptárban, hogy idén mikor kezdődik a farsang!

JANUÁR

	hét	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat	vasárnap
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

A következő ünnepi időszakról már ti is sok mindent tudtok. Ez a **farsang**, ami a bajor-osztrák Fasching szóból ered, vízkereszt ünnepétől (január 6.) a nagyböjt kezdetéig tart. Mivel a nagyböjt kezdete évenként változik, így a farsangi időszak is hol rövidebb, hol hosszabb ideig tart.

A farsang a tavaszvárás örömnépe. A nagy evés-ivások, disznótorok, a lakodalmak ideje. Ez a pár hét dologtalan időszak volt, hiszen a nagy mezőgazdasági munkák, mint a szántás, vetés, még nem kezdődtek el, így volt idejük mulatozni, az életet ünnepelni. Az egyház azonban tiltani próbálta, mert az ördög ünnepének tartotta. Az emberek ilyenkor különböző álarcokat, maskarákat öltöttek magukra, hogy az alvilág lakói ne ismerjék fel őket. A tiltás azonban kevés sikerrel járt.

Manapság is igen kedvelt időszak, hiszen te is biztosan voltál már maszkabálban. Ezt a szokást a középkori Olaszországból (Itáliából) vettük át, melyet a közös karnevál szavunk is bizonyít.

Írjátok le, minek öltöztetek be a legutóbbi farsangi rendezvényen!

Tintoretto:
Utolsó vacsora, 1592

Most egy nagyot ugrunk előre a naptárban, így érkezünk el a **kereszténység legnagyobb ünnepéhez, a húsvéhoz. Ezen a napon Krisztus feltámadására emlékezünk.** A nagy ünnepnapokhoz hasonlóan a húsvét is dologtiltó nap volt. Nem sepertek, nem főztek, varrni sem volt szabad. Nem hajtották ki az állatokat a legelőkre.

Katolikusoknál a **húsvét vasárnapjához** tartozott az **ételszentelés.** Ez a szokás nagyon régi, már az i.sz. 10. század idején is ismert volt. Ilyenkor szépen hímzett kendőkkel kibélelték egy kosarat, amibe főtt sonkát, kalácsot, bányahúst, tojást, meg bort tettek, és elvitték a reggeli misére, hogy a pap megszentelje azt. Ezek az ételek szentelmények voltak, hiszen mindegyik kapcsolódott Krisztushoz. A kalács Krisztus testét jelképezi, a bor a vérét, a tojás maga Krisztust, a bányás pedig az alázatosságot.

Hazatérvén mindenki evett az ételekből, ezzel emlékezve Jézus és tanítványai utolsó vacsorájára. A megszentelt ételek morzsáira is odafigyeltek, azt az állatok elé szórták vagy a tűzbe vetették.

Locsolkodók. Domaháza
(Gyűjtötte: X Y, 19??)

A tavasz beköszöntével minden vasárnap, így húsvét vasárnap is **szokás volt a zöldágjárás**. Ezzel a szokással a tavasz kezdetét, a természet megújulását ünnepelték. A leányok, ritkábban a legények is a falu egyik végén gyülekeztek, majd kézfogással énekléssel végigjárták a falut. A sor mindkét végén kaput tartottak zöldellő ágakkal a kezükben. A sor egyik vége átbújt a kapuk alatt, majd fordítva, végig-végig a falun, miközben a „Bújj, bújj zöld ág” kezdetű dalt énekelték.

Másnap, húsvét hétfőn a legismertebb szokás a locsolás, amit ti is biztos kedveltek. Ez a locsolkodás egyrészt a megkeresztelésre utal, másrészt viszont arra a történetre, amikor a Jézus feltámadását hirdető jeruzsálemi asszonyokat locsolással akarták elhallgattatni a zsidók.

A víznek tisztító, termékenységvarázsló erejébe vetett pogány hit az alapja a húsvéti locsolásnak. Régen vízbevető, vízbehányó hétfőnek is nevezték. Ezek a kifejezések mutatják meg, hogy régen bizony nem kölnivel öntözték meg a lányokat, hanem hideg vízzel csurom vizesre áztatták őket. A verses engedélykérés után a legények odavitték a leányokat a kúthoz, vályúhoz, és egy teli vödör vízzel leöntötték őket. A lányok, bár igencsak féltek a locsolástól, mégis izgatottan várták, s a locsolásért cserébe különböző technikákkal díszített tojásokat adtak a legényeknek.

*Húsvét másodnapján mi
Mi jutott eszembe,
Üveg rózsavizet
Vettem a kezembe.
Elindultam vele
Piros tojást szedni.
Adjatok hát lányok,
Ha nem sajnáljátok,
Nagyon megbánjátok,
Licskes, lucskos lesz
Az ünneplő ruhátok*

(Hajdúhadház, Enyedi 1988: 41)

Verses engedélykérés. Érsekvadkert
(Gyűjtötte: X Y, 19??)

Tojánhímzés. Váralja, Tolna megye
(Gyűjtötte: X Y, 19??)

Dunántúl egyes területein locsolással egyenértékű szokásként megvesszőzték a lányokat, miközben ezt mondták:

A legények ott nem tojást kaptak ajándékba, hanem a leányok színes szalagokat kötöttek nekik a vesszőre, és borral kínálták meg őket.

Tanárotok segítségével írjatok le egy tojásdíszítő technikát, amit ki is próbálhattok!

Legények játéka – ördöghám. Gyimesközéplok, Csík m. (Gyűjtötte: X Y, 19??)

Pünkösdi királyné-járás. Tótszentpál, Somogy m. (Gyűjtötte: Gönyey (Ébner) Sándor, 1938)

Rövid, mint a pünkösdi királyság! – tartja a régi szólás. **A királyi címet a falu legügyesebb legénye birtokolhatta, de csak egy éven keresztül.** A királyt lóversenyek alkalmával vagy más ügyességi próbával választották ki. A győztes egy évig minden lakodalomba, mulatságra, ünnepségre hivatalos volt. Minden kocsmában ingyen ihatott, mert a költségeket a közösség vagy a legénybanda tagjai állták. Az év leteltével újra megküzdhetett a címéért vagy átadta helyét az új királynak.

A lenti fotón egy pünkösdi királynét láthattok „udvartartásával”, ami a Dunántúlon volt elterjedt szokás. Amíg a pünkösdi királyválasztás a legények ünnepe volt, addig ezen a jeles napon a leányok járták végig a falut, amit pünkösdjárásnak, pünkösdköszöntésnek, cucorkázásnak is hívtak. Főszereplője egy kicsi leányka, a királyné, akit nagyobb lányok kísérek házról házra. A házakhoz érve egy nagy kendőt feszítettek ki a királyné feje felett vagy be is takarták vele. Köszöntő énekük alatt körbe is járták a kislányt, esetleg táncoltak is. A királynét 2 lány a magasba emelte, miközben termékenységvarázsló rigmusokat mondtak: „Ekkora legyen a maguk kenderje, mint a kis királyné!”

Pünkösdi királyné-járás. Tótszentpál, Somogy m. (Gyűjtötte: Gönyey (Ébner) Sándor, 1938)

Esetenként virághintés, nevetési tilalom és adománykérés is tartozott ezekhez az alkalmakhoz.

Kisfiú falóval, kocsival. Hollókő, Nógrád m.
(Gyűjtötte: Palotay Gertrud, 1930)

Nézzétek meg alaposan a képet, mivel is játszik a kisfiú! Ez bizony egy olyan csontszekér, melyet vagy a kisfiú, vagy a rokonságából egy nála idősebb férfi készített. Gyermekkorunkat meghatározza a játék, ami születésünktől kezdve körülvesz minket. A játékok során megismerjük környezetünket, saját testünket, és játékos formában felkészít minket, mintát ad a felnőtt korra. A képen szereplő kisfiú is először a csontszekeren tanulja meg, hogy az elé hogyan is kell az állatokat befogni.

A jobboldali képen megfigyelhetitek, hogy a két kislány ugyanolyan gondoskodással öltöztette fel a babákat, mint amilyen szépen ők maguk vannak felöltözve. Ölelő karjukkal pedig úgy óvják azokat, mint az édesanyák a gyermekeiket.

Melyik testrészt mozgatták meg az itt olvasható gyerekjátékok során? Jegyezzétek le!

*„Én is pisze, te is pisze
gyere pisze, vesszünk össze!”*

*„Ez elment vadászni,
Ez meglőtte,
Ez hazavitte,
Ez megfőzte,
Az icike-picike mind megette!”*

*Bújva kergető. Boldog, Pest m.
(Gyűjtötte: Gönyey (Ébner) Sándor, 1936)*

A játékok mellett hamar be kellett kapcsolódni a munkába is. A gyerekek mindig olyan feladatokat kaptak, amit el is tudtak végezni. Kezdetben libákat őriztek, majd disznókat, aztán a földeken is egyre többet segítettek, ételt hordtak, kapáltak, vízért jártak. Tizenéves korukban már a felnőttekkel együtt dolgoztak a földeken, gondozták az állatokat, sütöttek, főztek. A nagyobbaknak nem csak a ház körül kellett segíteni, hanem a kisebb gyerekeket is rájuk bízták.

**Kérdezd meg szüleidet, nagyszüleidet, mit játszottatok együtt!
Írjatok le néhányat!**

Ahogy egyre nagyobbak lettetek, már inkább gyerekekkel játszottatok, játszotok ma is. Ezek a játékok lehetnek eszközös, mozgásos, szellemi, párválasztó játékok, valamint mondókák. Az általad ismert játékokat írd a megfelelő helyre, segítenek a játékok típuselnevezései!

eszközös játékok:

mozgásos játékok:

szellemi játékok:

párválasztó játékok:

mondókák:

Táncoló lányok-kislányok tanulnak. Méra, Kolozs m.
(Gyűjtötte: X Y, 19??)

**Gyűjtsetek táncos illemszabályokat,
jegyezzétek le!**

Életünket végigkíséri a tánc, a muzsika. A múltban azt vallották, hogy az talál magának párt, aki dolgos és ügyes a táncban is. A kisgyermek anyja karján ülve már ott volt a lakodalmakban, bálokban. Később nemcsak nézelődött, hanem játékaiba beleszötte a felnőttektől ellesett táncos mozdulatokat. Félrevonulva a csűrben, a kert végében gyakorolták a táncot, a párválasztó játékokon keresztül pedig megtanulhatták az illemet és a faluközösség szabályait. Volt olyan gyerek, aki például seprűvel helyettesítette párját, másoknak egy-egy családtag vagy rokon segített.

Olykor több gyerek is összeverődött, és a felnőtteket utánozva táncoltak, mulatoztak. A nagyobbak saját szórakozásukra táncos alkalmakat szerveztek. Ezeket tájegységenként eltérően citerabálnak, pajtabálnak, pulyabálnak vagy burszának is nevezték.

Ilyenkor a muzsikát a saját énekszó helyettesítette, de előfordult, hogy az ügyesebb gyerekek egyszerűhangszereket (citera, furulya stb.) is megszólaltattak. Ritkábban tojásért, gyümölcsért, terményekért cserébe zenészeket fogadtak vagy egy-egy szülő állt be muzsikusnak. A képen bogdándi kislányokat láttok, akik éppen sárpogácsát sütnek. Mint már azt tanultátok, a gyerekek játékaik során készültek fel azokra a feladatokra, amit nagyobb korukban, aztán később felnőttként kell majd elvégezniük. Nagyobacska korukban nem csak a szüleiknek, családtagjaiknak segítettek, hanem bémunkát is végeztek. Zseléreknél, szegény családoknál bevett szokás volt, hogy 10–14 éves korban a gyerekek elszegődtek gazdacsaládokhoz, iparosokhoz, s munkájukért cserébe pénzt, ruhaneműt, cipőt, csizmát vagy ellátmányt kaptak. Ezt az életformát örökítették meg fanyar humorral az *Indul a bakterház* című filmben is. Ha tehetitek, nézzétek meg ezt az alkotást!

Kislányok sárral sütnek. Bogdánd,
Szilágym. (Gyűjtötte: Kresz Mária, 1942)